

Remissvar

Betänkandet Gestaltad Livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design (SOU 2015:88)

Chalmers har tagit del av betänkandet ovan. Institutionen för arkitektur avgränsar sitt remissvar till att huvudsakligen lämna synpunkter om frågor som rör utbildning och forskning i Arkitektur. Vi är i grunden mycket positiva till en ny arkitektur-, form och designpolitik som bättre speglar samtiden än den nuvarande Framtidsformer, handlingsplanen från 1998.

Sammanfattning

Chalmers Arkitektur vill lyfta fram och stödja följande:

- Låt stat, landsting och kommuner vara förebildliga även vad gäller forskning och innovation
- Initiera långsiktiga forskningsinsatser och följ upp Formas särskilda satsning
- Genomför en särskild utlysning som stödjer både grund- och utmaningsdriven forskning
- Satsa på en ny fond, omgående och kraftfullt
- Underlätta ökat kunskapsutbyte mellan akademi, offentlig sektor och näringsliv
- Öka satsningen på forskning om LOU avseende även kvalitativa aspekter av gestaltad livsmiljö
- FoU-stöd för kvalificerade studier av skolmiljöns utformning efterlyses
- Involvera arkitekturforskare vid utvärdering av lagstiftning och andra styrmedel
- Säkerställ resurser till designklassad arkitekturutbildning
- Utvidga stödet till innovations- och kvalitetsfrämjande demonstrationsprojekt och testbäddar
- Verka för att begreppen *väl gestaltad livsmiljö* och *hög arkitektonisk kvalitet* klargörs

Generella synpunkter

Institutionen för arkitektur vid Chalmers vill framhålla att utredningens styrka är att säkerställa kontinuitet inom arkitekturpolitiken, där flertalet av förslagen samverkar och ingår i ett system av åtgärder. Utredningen är väl genomarbetad i relation till uppdraget och dess tilläggsdirektiv. Chalmers Arkitektur stödjer helhetsperspektivet med utgångspunkt utifrån den enskilda människans behov och möjligheter.

Vi samtycker med grundantagandet att anta ett utmanings- och processorienterat förhållningsätt som grund för arkitekturpolitiken. Ett utmaningsdrivet förhållningsätt är numera vanligt även inom akademien. Däremot kan detta inte ske på bekostnad av att beakta kärnfrågor och grundforskning med betoning på exempelvis gestaltning av rumsligheter som en väsentlig aspekt av arkitekturens reella påverkan på mänskliga livsförhållanden. Ett kompetensområde där både utbildning- och forskning inom arkitektur har ett tydligt mandat att bidra.

Samtidigt vill vi lyfta fram att politik som gör verklig skillnad när det gäller bostadsförsörjning, ekologisk omställning och social integration samt rättvisa även kräver budgetposter inom fler departement än kulturdepartementet. I betänkandet framgår också att de länder som lyckats bäst med arkitektur-, form- och designpolitik är de länder där olika politikområden samverkat i uppdragen. Fortsatt stärkt interdepartementalt samarbete förordas således.

Därtill är det väsentligt att påpeka att arkitektur ingår i fler sammanhang än form och design. Arkitektur är även exempelvis stadsbyggnad och planering. Vi är därför kritiska till att kommunernas

CHALMERS

roll beaktats i så svag grad i betänkandet. Kommunerna har stor påverkansmöjlighet att realisera de i utredningen formulerade strategierna för en ny politik för gestaltad livsmiljö. Betänkandet saknar konkreta förslag eller system för att realisera arkitekturpolitiken i kommunerna (så väl som på regional nivå) – och därmed uppnå verklig förändring. Vi vill påpeka att det finns en koppling mellan Gestaltad Livsmiljö och Bättre samarbete mellan stat och kommun vid planering för byggande (SOU2015:109), när det gäller dessa frågor. Chalmers Arkitektur menar att det finns stort behov av stärkt kunskapsutveckling samt FoU inom kommunerna. Vi anser att forskning och vidareutbildningsinsatser med fokus på kommunernas bidrag till att forma långsiktigt hållbara och väl gestaltade livsmiljöer bör stärkas och ges resurser. Inte minst gäller detta utbildningsinsatser för våra beslutande politiker i betydelsen av vad som menas med förebildligt agerande för ökad kvalitet av vår gestaltade livsmiljö. Vi saknar även konkreta förslag på hur näringslivets förutsättningar för att medverka till god gestaltad livsmiljö kan stärkas, om så utifrån marknadens förutsättningar och villkor. Chalmers Arkitektur ser ett ökat behov och intresse för FoU samt vidareutbildningsinsatser i detta sammanhang.

Specifika synpunkter

6.4 ang. nya mål för arkitektur-, form – och designpolitik

Chalmers Arkitektur menar att målen, även om det är övergripande till sin karaktär, kan verka stärkande och styrande för långsiktig och kontinuerlig utveckling för högre kvalitet inom gestaltad livsmiljö. Däremot saknas förslag på hur dessa mål kan komma att följas upp. Mål- och resultatstyrning inom ett svårämbar område som gestaltad livsmiljö har både för- och nackdelar. Önskvärt är att detta utreds och förtydligas i syfte att säkerställa reell kvalitetsförbättring. Förslagsvis kan arkitekturforskare medverka i arbetet med utvärderingskriterier och genomförande av utvärderingar. Vi anser även att förverkligande av målen kräver hög kompetens hos exempelvis kommunala tjänstemän och beslutfattare, troligtvis nya processer, ett stort mått av delaktighet samt beslutsmässighet/rådighet i frågor som ofta upplevs svårämbara. Boverkets rapport (2015:44) "Uppföljningsbara mål för hållbar fysisk samhällsplanering" kan möjligen ge vägledning i frågan.

Dock klargör varken direktivet eller betänkandet konsekvenser av att slå samman arkitektur med form och design i en gemensam politik. Chalmers Arkitektur vill påtala att det finns en risk med att arkitekturfrågorna kan komma att distanseras från övrig samhörighet med exempelvis samhällsbyggnadssektorn och dess näringar. Vi anser att arkitektur bör betraktas som en integrerad del av samhällsbyggandet.

Chalmers Arkitektur bistår även gärna med att förtydliga *hur* forskning och innovation kan stödja förverkligande av målen. Resonemang som enligt vår mening saknas i betänkandet. Önskvärt är även att begreppen *väl gestaltad livsmiljö* och *hög arkitektonisk kvalitet* klargörs.

Vi är tveksamma till om resurserna för att uppnå målen står i paritet med ambitionen och den samhällspåverkan arkitektur har.

7:3 ang. ev. ombildning av ArkDes till myndigheten för Gestaltad Livsmiljö

Myndighetens uppgift att stötta forskning inom området välkomnas. Vi ser det som logiskt att se över uppdraget som ArkDes har för kunna realisera intentionerna i betänkandet. Chalmers Arkitektur har dock inga synpunkter på den organisatoriska formen eller tillhörigheten. Vi är däremot tveksamma till om syftet med en ny myndighet verkligen är att ansvara för att utveckla politiken inom området. Vår tolkning är att myndigheten bör ges förutsättningar att verkställa politiska intentioner inom arkitekturområdet. Därtill vill vi poängtera vikten av att säkerställa goda förutsättningar för forskning på hög internationell nivå inom arkitekturområdet. Att ta till vara den arkitekturforskning som finns, föra ut den, och bevaka att den används, anser vi bör prioriteras. Önskvärt är även att Boverkets framtida resurser för FoU inom samhällsplanering, byggande och boende klargörs i samband med att den föreslagna myndigheten utreds i syfte att öka den totala mängden offentliga insatser som främjar arkitekturforskning av hög vetenskaplig kvalitet. Av vikt är

CHALMERS

även att gränsdragningar och eventuella överlapp klargörs mellan dessa myndigheter. Myndigheten behöver stark koppling till samtliga departement där sakområden drivs.

7.3.5 ang. pedagogiska perspektiv och forskning

Vi stödjer förslaget att material för undervisning i arkitektur (för alla utbildningsnivåer) utvecklas i samverkan med forskare. Att en framtida myndighet har som ansvar att stötta ett resultat från arkitekturforskningen tillgängliggörs välkomnas. Chalmers bidrar gärna med sina erfarenheter av nyttiggörande.

8.5.1 ang. riksarkitekt

Att utse en person/funktion med ett uttalat mandat och helhetsansvar för att säkerställa att antagen arkitekturpolitik förverkligas är lovvärt. Var hen placeras rent organisatoriskt bör utredas närmare. Samtidigt menar Chalmers Arkitektur att en verklig förändring för ökad arkitektonisk kvalitet av gestaltade livsmiljöer ställer krav på *alla* berörda. Av särskild vikt är samverkan med Boverket, Samverkansforum för statliga byggherrar, läns- och stadsarkitekterna liksom våra lärosäten med arkitekturforskning och utbildning.

8.5.4 ang. ny fond

En ny fond samt ökat anslag för utveckling av FoU inom området välkomnas. Hur denna ska finansieras och förvaltas bör utredas skyndsamt. Utredningens slutsats om att utvecklingsmedel behövs omgående för att pröva nya former av stöd till förnyelse och utveckling inom gestaltad livsmiljö tillstyrks. Fonden behöver i sin uppstart starkare finansiering än det utredningen föreslår för att stå i relation till det värde och den samhällsnytta som väl gestaltad livsmiljö skapar.

Lika angeläget är att klargöra det nuvarande forskningsfinansieringssystemets (Formas, VR, Vinnova, RJ, etc.) direktiv (och utfall) för att stödja och utveckla långsiktigt hållbar arkitekturforskning. Värt att beakta är även konsekvenser av ökade samfinansieringsvillkor. Chalmers Arkitektur har även uppmärksammat ökat intresse från arkitektföretag att satsa allt mer på forskning och innovation. Det samma gäller offentliga så väl som kommersiella fastighetsföretag som idag använder sig av metodik utvecklad av arkitekturforskare som strategi- och beslutsunderlag för framtida investeringar och fastighetsutvecklingsprojekt.

Det finns behov av ökad samverkan samt nya flexibla lösningar för att sprida forskning och forskare utanför universitet och högskolor. En god förbild för hur detta borde kunna ske i högre grad även inom arkitekturområdet är Riksbankens Jubileumsfond Flexitprogram (<http://www.rj.se/For-forskare/Flexit-univ--naringslivet/>). Programmet syftar till att underlätta kunskapsutbyte och stimulera kontakt så att fler organisationer (både privata och offentliga) utanför akademien kan se och nyttja kompetens hos forskarutbildade, och vice versa.

8.5.10 ang. kommuner och regioner

Chalmers Arkitektur stödjer utredningens rekommendation att utbildning av byggherrar och byggnadsnämnder i gestaltungsfrågor bör utföras. Vi bidrar gärna med det.

9 ang. höjd kompetens inom offentlig upphandling

Upphandlingsfrågorna är en viktig strategisk fråga. Ökat stöd för utbildning och forskning om arkitektutbildningen som upphandlingsmetod, innovationsupphandlingar inom arkitektur samt arkitektoniska riktlinjer för markanvisningar tillstyrks. Ökade utbildningsinsatser om arkitektur för upphandlare (9.8.2) välkomnas i syfte att höja kvalitet i offentlig upphandling av gestaltningstjänster. Statliga byggherrar bör även uppmanas att ta fram kvalitetspolicy för upphandling av arkitektur baserade på forskningsresultat.

9.8.4 ang. ökat stöd för forskning inom offentlig upphandling av arkitektur

CHALMERS

Chalmers Arkitektur välkomnar förslaget att stärka forskning och kompetensutveckling kring offentlig upphandling av arkitektur, form och design. Nuvarande forskning om LOU bedrivs mestadels inom andra discipliner inom samhällsbyggnadsområdet än just arkitektur. Ökad samverkan med dessa forskarmiljöer är önskvärt. Vi menar att arkitekturforskare bör kunna bidra med att kritiskt granska och utveckla hur LOU kan tillämpas utifrån arkitektonisk kvalitet, hållbarhet och god livsmiljö. Betänkandet ger goda exempel på hur långsiktig forskning inom området kan stödja förverkligande av de politiska målen.

10.3 ang. arkitektur i grund- och gymnasieskolan

Chalmers Arkitektur föreslår att den nya myndigheten och exempelvis Skolverket tillsammans arbetar för att stärka undervisningen om Gestaltad Livsmiljö i förskola, grund- och gymnasieskola. Chalmers Arkitektur är gärna med och bidrar i den mån det är möjligt inom ramen för Chalmers uppdrag. En breddad rekrytering till området välkomnas. Ökade FoU-stöd för kvalificerade studier av skolmiljöns utformning efterlyses. Chalmers Arkitektur anser att det borde finnas statligt intresse av att finansiera en Professur/Adj. Professor/Professor of the practice inom området: skolans fysiska miljöer.

10.4 ang. professionens utvidgade kunskap

Chalmers Arkitektur arbetar sedan en tid aktivt med flera gränsöverskridanden samarbeten för att ge framtidens arkitekter goda förutsättningar att samverka med andra yrkesgrupper. Vi har också erfarenhet av att inrätta ett nytt arkitekturprogram (Arkitektur och Teknik) där studenter ges möjlighet till dubbel-examen (både arkitekt och ingenjör).

Anmärkningsvärt är att samtliga arkitektutbildningar till stor del är konstnärliga utbildningar och beroende av det så kallade "design-tillägget" för att säkerställa god kvalitet. I dagsläget är denna tilldelning starkt underfinansierad från staten och täcker endast 20 % av det till 75 % designklassade kursutbudet. Tilldelningen är dessutom baserad på 2007 års färre antal studenter. Chalmers Arkitektur känner stor oro för att kvalitativt leva upp till betänkandets höga utbildningsambition – utan ytterligare långsiktig resurstilldelning till både utbildning och forskning.

10.5 ang. breddad rekrytering

Chalmers ledning arbetar aktivt med breddad rekrytering. Vi stödjer betänkandets slutsats att ökad mångfald leder till bättre Gestaltad Livsmiljö för oss alla samt välkomnar utredningens förslag till framtida normkritiska utvärderingar i frågan. Chalmers Arkitektur arbetar exempelvis med en ökad närvaro på plats i Hammarkullen och vi delar gärna med oss av erfarenheter från detta arbete.

10.6 ang. forskning

En av utredningens viktigaste slutsatser är att staten bör vara förebildlig när det gäller planering och byggande av god gestaltad livsmiljö. Enligt vår mening gäller detta även forskning och utbildning i arkitektur. Forskarmiljöerna är internationellt sett små, underfinansierade och sårbara. Den särskilda satsningen som Formas gjorde 2011-2016 bör följas upp. Chalmers Arkitektur stödjer att denna satsning prövas och ges möjlighet till fortsatt långsiktig finansiering (10.9.2) som ett svar på betänkandes identifierade samhällsutmaningar – men också med utgångspunkt i stöd för grundforskning avseende gestaltad livsmiljö (10.9.3). Till detta kommer behov av ökade resurser för konstnärlig forskning i arkitektur (10.7) samt ökade resurser för att utveckla beställarkompetens (10.8) om arkitekturens reella påverkan för god gestaltad livsmiljö.

Chalmers Arkitektur vill framhålla att för att nå betänkandets mål för hållbar utveckling av gestaltad livsmiljö **krävs kunskapsuppbyggnad inom hela kedjan av grundforskning, tillämpad forskning, utvecklingsprojekt och innovationsnära forskning, samt ökat tillgängliggörande och nyttiggörande av arkitekturforskningen.**

CHALMERS

Vikten av kvalificerad beställarkompetens om arkitekturens reella påverkansmöjlighet för god Gestaltad Livsmiljö kan inte nog understrykas (10.8). Chalmers Arkitektur stödjer utredningens förslag att stärka den offentliga sektorns roll som förebildlig beställare i att ex. tillämpa nya upp-handlingsformer som gynnar innovation och ökad kvalitet i gestaltad livsmiljö.

10.9.3 ang. forskningsutlysning i hållbart samhällsbyggande

Chalmers Arkitektur välkomnar förslaget om en särskild forskningsutlysning för gestaltad livsmiljö med utgångspunkt i arkitekturens bidrag till samhällsutmaningarna. Vi bidrar gärna aktivt med hur en sådan utlysningstext kan formuleras med syfte att säkerställa såväl konstnärlig som vetenskaplig arkitektur-forskning av hög internationell nivå. Väsentligt är att utveckla kunskap om *hur* arkitektur hjälper till att förstå och lösa samhällets utmaningar. Inte minst gäller detta akuta utmaningar inom integration och bostadsförsörjning. Men, även ex. konsekvenser av den pågående digitaliseringen inom arkitektur- praktiken. I detta sammanhang kan nämnas att även forskning inom exempelvis Arkitekturens teori och historia ger oss ett språk att kommunicera kvaliteter i den byggda miljön. Det skapar också förutsättningar att ta plats i aktuell samhällsdebatt – för att klargöra konsekvenser av nutida planering. Genom historia inser vi såväl den egna livsmiljöns betydelse som behovet av resurshushållning för framtida generationer – inte minst med hänsyn till FN:s nya hållbarhetsmål.

Därtill vill Chalmers Arkitektur framhålla betydelsen av långsiktiga forskningssatsningar. Vi vill gärna att de forskningsprogram som initieras ska vara varaktiga och efterlyser en struktur för hur program ska kunna drivas under längre tidsperioder. (En tänkvärd jämförelse är skogsnäringens 20-åriga program, medan ex. studier om människors vistelse i urbana miljöer förväntas ske via underfinansierade 2-3-åriga projektanslag. Rimliga förutsättningar för longitudinella studier av planering, byggande och boende efterlyses med syfte att klargöra arkitekturens betydelse för hållbar gestaltad livsmiljö.)

10.9.4 ang konsekvenser av studieavgifter

Chalmers Arkitektur välkomnar att konsekvenserna av studieavgifter utreds. På Chalmers har mängden internationella studenter sjunkit något sedan studieavgifter infördes 2011, vilket är den enda parameter som slår igenom negativt på rankingsplaceringen på den prestigefulla rankingslistan QS World University Ranking. Chalmers prioriterar därför rekryteringsarbete av internationella studenter och har för avsikt att inrätta fler stipendier för dem. Vi är väl medvetna om att Chalmers, i sin stiftelseform, har andra förutsättningar att arbeta med frågan än övriga svenska lärosäten med utbildning inom arkitektur, form och design.

10.9.5 ang utvidgad kunskap inom grundutbildningen

Att studenter ges goda möjligheter till tvärdisciplinära samarbeten under utbildningstiden kan inte nog betonas. Chalmers Arkitektur stödjer denna bedömning fullt ut. Vi har goda samarbeten med andra utbildningsområden samt en strukturerad form för detta genom Chalmers Styrkeområde Samhälls-byggnad. Ett konkret exempel är Solar Decathlon - ett samverkansprojekt mellan studenter från flera utbildningsområden, forskare och näringslivspartners med syfte att rita och bygga solenergidrivna hus som de sedan tävlar internationellt med. Senast på plats i Kina (www.solardecathlon.gov).

11 ang lagstiftning och andra styrmedel

Chalmers Arkitektur vill gärna medverka aktivt vad det gäller utvärderingar och konsekvenser av lagstiftning med avseende på utformning av gestaltad livsmiljö. Inte minst ser vi att våra forskare borde kunna bidra mer vad det gäller exempelvis konsekvenser av mått, regler, funktions-, och tillgänglighetskrav vid ex. bostadsutformning. Det gäller även uppföljningar av ex. tillämpning av skönhetsparagrafer och estetiska bedömningar enligt gällande plan- och bygglag; "god form, - färg, och materialverkan", "estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö" etc. Frågor som våra lärare och forskare bör vara väl förtrogna med, som stöd till blivande arkitekter, för mer sakligt underbyggda bedömningar. Varken juridik eller arkitektur kan beräknas, utan grundas till stor del på kvalificerade

CHALMERS

professionella bedömningar.

11.3.2 ang innovativt byggande

Chalmers Arkitektur vill med kraft stödja förslaget om att Regeringen bör utvidga anslaget till innovativt byggande genom förändringar/dispens i lagstiftningen (§ 24 plan- och byggförordningen) samt att särskilda medel för spridning och implementering av resultat inrättas. Chalmers Arkitektur bidrar gärna aktivt med detta. Vi har redan diskussioner med exempelvis kommunens företrädare kring utvecklingen av Frihamnen i Göteborg med avseende på innovativa boendemiljöer. Betänkandets förslag gynnar utveckling och ger goda försättningar till att en mängd nya lösningar kan utvärderas och snabbt bidra till reell kvalitetsförbättring av gestaltad livsmiljö. Värt att beakta är vilken myndighet som ges i uppdrag att ge dispens med tanke på eventuella önskemål om god sekretesshantering i samband med värdeskapande innovationsarbete. (Boverkets innovationsstöd till utveckling för boende för unga, kom i viss mån, i konflikt med myndighetens skyldighet att lämna ut allmänna handlingar vs innovatörens behov av att borga för affärs- eller driftsförhållanden, uppfinningens och forskningsresultatets kommersiella värde etc. Erfarenheter från www.bygginnovationen.se borde kunna ge råd i frågan.)

Erfarenheter värda att beakta är även resultatet av Riksdagens satsning på miljö, 1998-2002, via statliga bidrag till *lokala investeringsprogram (LIP)* som beviljades i samverkan med akademien.

Chalmers Arkitektur föreslår således att staten bör avsätta resurser för nationella demonstrationsprojekt/testbäddar. Syftet är att tillsammans med akademien undersöka nya innovativa lösningar i mindre skala, innan de introduceras i stor skala i syfte att säkerställa att politiska mål om en god gestaltad livsmiljö uppfylls. Chalmers Arkitektur stödjer således att statligt och kommunalt byggande skyndsamt borde ges innovationsfrämjande stöd med syfte att utveckla god gestaltad livsmiljö.

I detta ärende har prefekt Fredrik Nilsson beslutat. Nina Ryd har varit handläggande.

.....
Fredrik Nilsson

.....
Nina Ryd

